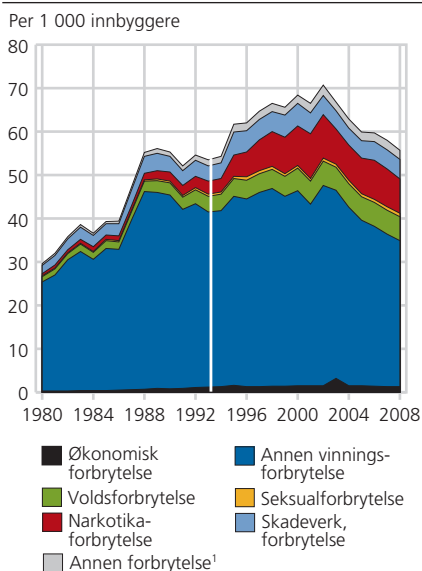

Færre lovbrudd, flest utsatt på hjemstedet

Vi må antakelig mer enn 20 år tilbake for å finne mindre kriminalitet, men lovbruddsbildet er endret, og nedgangen gjelder ikke for alle typer lovbrudd. Stort sett er lovbruddsbelastningen størst i de største byene og minst i de minste kommunene. Bruker vi forskjellige geografiske inndelinger, kommer det imidlertid frem andre viktige og mer nyanserte sider ved kriminalitetsbildet.

Reid J. Stene og Stian Lid

Figur 1. Etterforskede (1980-1992) og anmeldte (1993-2008) forbrytelser, etter forbrytelsesgruppe. Per 1 000 innbyggere

¹ Inneholder også miljøforbrytelser.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Anmeldte lovbrudd og Sosiale indikatorer, Statistisk sentralbyrå.

Politiet etterforsker dobbelt så mange forbrytelser i dag som på begynnelsen av 1980-tallet, hvis vi bruker kriminalstatistikkene som kilde og tar høyde for befolkningsutviklingen. Størst økning var det på 1980-tallet, da antall registrerte tyverier og andre vinningsforbrytelser vokste mye. Etter dette ser det ikke ut til at folk flest er blitt mer utsatt for lovbrudd. Både statistikkene over politianmeldelser og levekårsundersøkelsene tilsier snarere at en mindre andel av befolkningen utsettes for kriminalitet nå – selv om disse kildene gir noe ulike beskrivelser av omfang, hvordan og når denne nedgangen skjedde.

Minste omfang av forbrytelser på 15 år

Det totale omfanget av vinningslovbrudd var relativt stabilt fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til begynnelsen av 2000-tallet, og i denne perioden var det andre typer lovbrudd som preget endringene i det registrerte kriminalitetsbildet. I løpet av de aller siste årene er det totale omfanget av anmeldelser blitt noe mindre, og igjen mer påvirket av utviklingen for tyverier. Sett i forhold til befolkningens mengde var det totale antallet anmeldte forbrytelser i 2008 det laveste siden 1994 (se figur 1).

Færre boliginnbrudd og biltyverier

Nesten halvparten av alle anmeldte lovbrudd i 2008 var tyverier og andre vinningslovbrudd. Ut fra anmeldelsene i 2008 ble nesten 121 000 personer utsatt for ett eller flere vinningslovbrudd, og disse utgjorde 71 prosent av alle personofre for lovbrudd i Norge. Også levekårsundersøkelsene viser at tyverier er den typen lovbrudd som skaper flest ofre i befolkningen; i 2007 oppga mer enn 8 prosent, tilsvarende mer enn 300 000 i den voksne befolkningen, at de var utsatt for tyveri i løpet av det siste året. Dette er noe lavere enn omfanget av tyveriofre på 1990-tallet.

Den høye tilbøyeligheten til å anmelde tyverier gjør at kriminalstatistikker som er basert på politiets register, er forholdsvis velegnet til å beskrive hvilke typer tyverier befolkningen faktisk blir utsatt for (se kapittel 3 i Thorsen, Lid og Stene 2009). Det kan for eksempel se ut til at tyver langt sjeldnere bryter seg inn i private boliger og fritidshus. Antall anmeldte grove tyverier i tilknytning til boliger og hytter er halvert siden midten av 1990-tallet (se figur 2).

Samlet sett er våre biler vel så mye utsatt for tyveri som våre hjem. I 2008 ble det anmeldt i underkant av 12 000 tilfeller av både grove tyverier fra – og brukstyverier av – motorkjøretøy. Antall registrerte anmeldelser av begge disse typene tyverier har de siste fire-fem årene vært betydelig lavere enn de foregående tolv årene (se figur 3). Antall anmeldte sykkeltverier er også kraftig redusert, og de 13 000 tilfellene i 2008 er en halvering i forhold til i 1995.

Reid J. Stene (t.v.) er kriminolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (reid.jone.stene@ssb.no)

Stian Lid er kriminolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (stian.lid@ssb.no)

Kilder til beskrivelser av kriminalitetsutviklingen

Statistikken over etterforskede forbrytelser strekker seg tilbake til 1957 og er derfor den mest sentrale kilden til å beskrive utviklingen i den registrerte kriminaliteten de siste 50 årene. Vil man se på utviklingen enda lenger tilbake, må man anvende statistikken over **straffereaksjoner** og **fengslinger** (jamfør Historisk statistikk 1994). Fra 1992 ble forseelser inkludert i statistikken over **etterforskede lovbrudd**, og vi har i dag statistikk over **anmeldte lovbrudd** tilbake til 1993. De siste årenes utvikling i befolkningens utsatthet for vold, trusler, tyveri og skadeverk kan også beskrives ut fra **levetårsundersøkelsene** om utsatthet og uro for lovbrudd – som åtte ganger fra og med 1983 har inneholdt ulike spørsmål om lovbrudd.

Ser man på utviklingen over tid, er det mange forhold i tillegg til befolkningens atferd som kan ha betydning. For eksempel har endringer i kontrollen overfor narkotika- og trafikkriminalitet vært av stor betydning for utviklingen til disse lovbruddene i kriminalstatistikkene de siste 15 årene. Registreringen av andre typer lovbrudd er i større grad avhengig av ofrenes tilbøyelighet til å anmelde. Mer om utviklingen og de bakenforliggende forhold som kan ha betydning for statistikkene, se kapittel 3-5 i Thorsen, Lid og Stene (2009).

Vi er imidlertid i større grad utsatt for tyverier av mindre verdier, og når vi beveger oss ute i det offentlige rom. I dag anmeldes det for eksempel flere grove tyverier fra personer på offentlig sted – og simple tyverier som skjer på kafeer, restauranter og offentlige transportmidler – enn det som var tilfellet for 15 år siden. Ut fra den siste levetårsundersøkelsen om lovbrudd (2007) kan det se ut til at noen flere blir utsatt for rene tyverier – det vil si at ting stjeles uten at andre ting skades samtidig. De fleste tyverier skjer nå også andre steder enn i tilknytning til boliger, fritidshus eller biler.

Selv om noen former for tyveri bidrar til at omfanget av lovbrudd og ofre fortsatt er stort, medfører nedgangen av innbrudd i biler og hjem til at det samlet sett har vært en positiv utvikling for folk flest. Statistikk over etterforskede forbrytelser tilsier at vi må mer enn 20 år tilbake for å finne et år da politiet og påtalemyndigheten etterforsket og avsluttet et tilsvarende eller mindre omfang av tyverisaker enn i dag.

Færre vinningslovbrudd i alle fylker

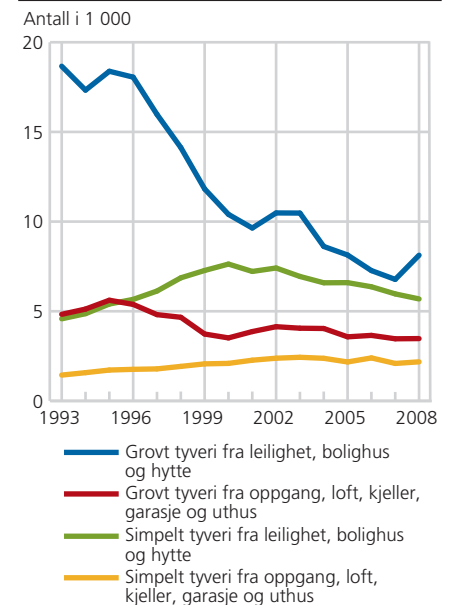
Vi har sett at det totale antallet anmeldte vinningslovbrudd har gått betydelig ned siden tusenårsskiftet. I perioden 2002-2008 opplevde alle fylkene en nedgang i tallene, og i de aller fleste fylkene har nedgangen vært relativt stor. Sett i forhold til innbyggertallet var den størst i Troms, Finnmark og Rogaland, der omfanget er om lag halvert. Nedgangen i Oslo utgjør imidlertid nesten en femdel av den totale reduksjonen i hele landet.

Fra 2007 til 2008 var det imidlertid noe økning i det samlede antallet grove tyverier fra leilighet, bolighus og hytte – slik at denne type anmeldelser var tilbake på nivået fra 2005 (se figur 2). Dette hadde sammenheng med en økning på drøyt 50 prosent i antallet grove tyverier fra villa (fra 2 200 til 3 400 tilfeller), hvor nesten hele økningen var geografisk avgrenset til Oslo, Akershus og Vestfold.

Økt rapportering av vold til politiet ...

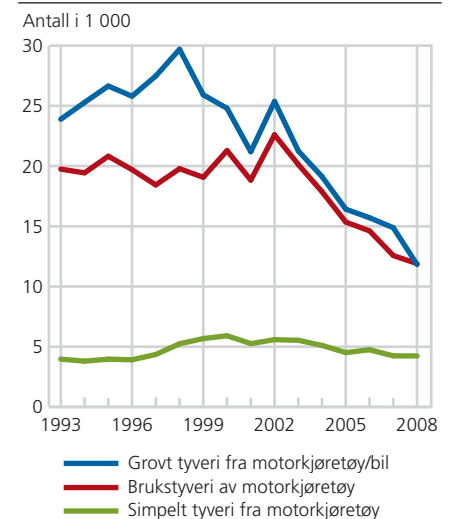
Politiet hadde fått kjennskap til om lag en tredel av alle tilfeller av vold og trusler i den siste levetårsundersøkelsen, men kun hvert femte tilfelle oppgis å være anmeldt. Totalt ble det anmeldt 26 200 voldslovbrudd i løpet av 2008, hvorav 12 300 var legemsfornærmelser, og 7 200 var trusler. I statistikken

Figur 2. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter utvalgte typer tyveri (bolig og fritidsbolig). 1993-2008. Antall i 1 000**

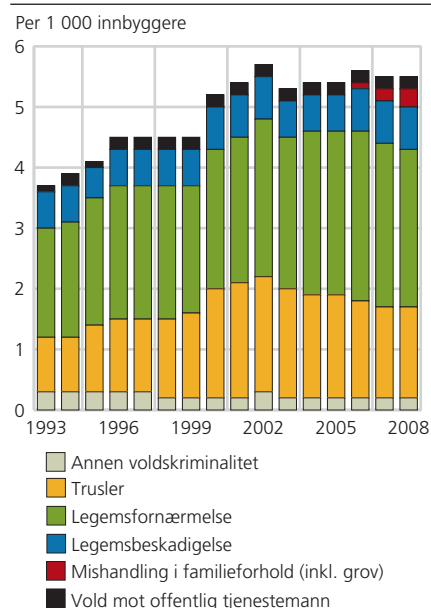
Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter utvalgte typer tyveri (motorkjøretøy). 1993-2008. Antall i 1 000**

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Anmeldt voldskriminalitet, etter type voldslovbrudd. 1993-2008. Per 1 000 innbyggere

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

over hvem som var utsatt i de anmeldte lovbruddene, er i alt 22 100 personer registrert som ofre for voldskriminalitet.

Omfanget av etterforskede voldsforbrytelser ble doblet fra begynnelsen av 1980-tallet og frem til begynnelsen av 1990-tallet. Etter dette og frem til begynnelsen av 2000-tallet økte antall anmeldte legemsfornærmelser med nesten 50 prosent, og samtidig ble anmeldte trusler mer enn doblet. Legemsbeskadigelser økte også noe, men i denne perioden var det de mindre alvorlige voldslovbruddene som medførte den store økningen i den registrerte voldskriminaliteten.

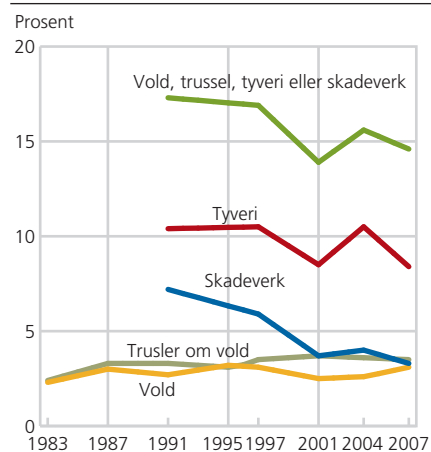
Antall anmeldte voldslovbrudd har i de aller siste årene ikke fortsatt å øke like mye som før. Tar vi høyde for befolkningsøkningen, har det totale omfanget av anmeldt voldskriminalitet vært relativt stabilt i perioden 2000-2008 – på rundt 5,5 per 1 000 innbyggere (se figur 4).

Fordelingen på type voldskriminalitet har imidlertid endret seg noe i anmeldelsene de aller siste årene. Det har vært en nedgang i anmeldte trusler, men en oppgang i tilfeller av fysisk vold – når vi ser denne type mishandling i familieforhold, vold mot offentlig tjenestemann og forbrytelser mot liv, legeme og helbred samlet. Etter ny lov om mishandling i familieforhold (fra 2006) har det vært en viss omfordeling i registreringen av typer voldslovbrudd. Dette har bidratt til en økning i anmeldte tilfeller av mishandling i familieforhold og færre for de andre typene voldslovbrudd (se figur 4).

... men ikke flere voldsofre i spørreundersøkelser

I hele perioden 1987-2007 oppga rundt 5 prosent av den voksne befolkningen at de hadde vært ofre for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året. Hvis vi kun ser på andelen av befolkningen som er utsatt for vold, er det heller ikke signifikante forskjeller mellom levekårsundersøkelsene i 1983 og 2007 (se figur 5). Den siste levekårsundersøkelsen tilsier at 200 000 personer opplever vold eller trusler hvert eneste år, hvorav mer enn halvparten blir utsatt for minst ett tilfelle av vold. Tilsvarende 60 000 av disse får synlige merker eller kroppsskader av den volden de blir utsatt for.

Figur 5. Utsatthet for lovbrudd, etter type lovbrudd. 1983-2007. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene. Utsatthet og uro for lovbrudd 1983-2007, Statistisk sentralbyrå.

At antallet voldslovbrudd har vist en økning i kriminalstatistikken de siste 25 årene – uten at vi har sett den samme utviklingen i offerundersøkelsene – kan forklares på flere måter. Vi vet at anmeldte voldsaker i dag registreres mer omfattende, og at flere tilfeller derfor kommer med i statistikken.

Selv om empirien er noe mangelfull for tidligere år, viser de siste årenes levekårsundersøkelser også at folk flest har fått en økt tilbøyelighet til å anmelde – spesielt trusler. Ut fra anmeldelsesstatistikken på 1990-tallet virker det rimelig å anta at tilbøyeligheten til å anmelde trusler og vold – spesielt legemsfornærmelser – også har vært økende tidligere. At politiet har kommet i kontakt med stadig flere ungdommer og personer som er i befatning med narkotika, spesielt fra midten av 1990-tallet, kan i tillegg ha bidratt til at mer vold er blitt anmeldt.

Ikke flere drap

De svært grove tilfellene av vold har hatt en annen utvikling enn de fleste andre typer registrerte voldslovbrudd. I 2008 ble det anmeldt 20 tilfeller av grov legemsbeskadigelse, 49 drapsforsøk og 34 drap – og i løpet av de 15 foregående årene med anmeldelsesstatistikk er det kun i 2007 at det samlet sett har

vært færre. Antallet drap varierer fra år til år, men ut fra drapsstatistikkene kan vi ikke si at det er blitt flere drap i løpet av de siste 25 årene (Etterforskede lovbrudd, Anmeldte lovbrudd, Kripos 2009).

Flere anmeldte seksualforbrytelser

I løpet av 1980-tallet ble antallet etterforskede tilfeller av seksuell omgang med barn under 14 år nesten firedoblet, og antall etterforskede voldtektsanmeldelser ble nesten tredoblet. Antallet anmeldte voldtekter har etter dette, spesielt fra midten av 1990-tallet, økt ytterligere. I løpet av de tre siste årene ble det anmeldt mer enn dobbelt så mange voldtekter som i 1993-1995. Tar vi ikke høyde for utvidelsen av voldtektsbestemmelsen (endret i 2000), er økningen enda større.

Antallet anmeldte tilfeller av seksuell omgang med barn økte ikke på tilsvarende måte i løpet av 1990-tallet, men etter tusenårsskiftet er det blitt en betydelig økning i anmeldelsene av overgrep mot barn i alderen 10-15 år. Fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til i dag er det imidlertid ikke blitt flere anmeldelser av incest og seksuelle overgrep mot de aller yngste barna (Anmeldte lovbrudd, Etterforskede lovbrudd).

Rus preger rettssystemet

Økningen i antall narkotikaforbrytelser behandlet i rettssystemet er blant de mest markante endringene i kriminalitetsbildet de siste 25 årene. Etter mange år med stigende antall anmeldelser og straffereaksjoner ble en nedgang i narkotikakriminaliteten for første gang registrert i 2002. På landsbasis utgjør narkotikakriminaliteten nå 14 prosent av alle anmeldte forbrytelser (jamfør figur 1).

Størst økning i antallet personer tatt for befatning med ulovlige rusmidler fant sted fra midten av 1990-tallet og frem til 2001. Økningen i denne perioden kom for alle aldersgrupper, men mest blant ungdom.

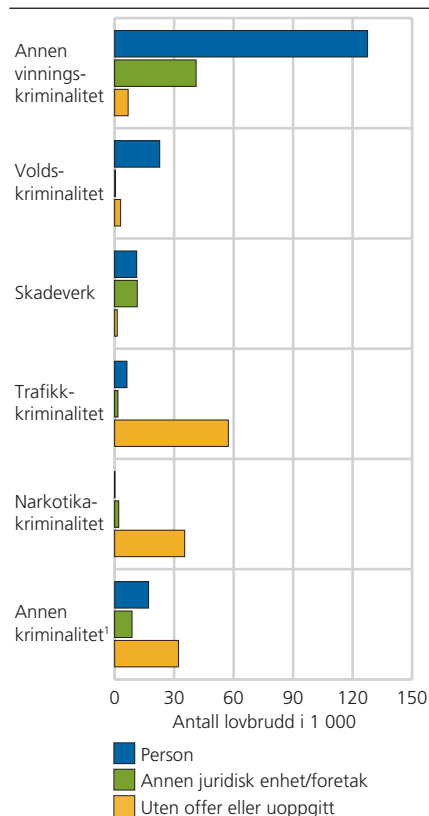
I de siste årene har andelen av befolkningen under 25 år som er tatt for narkotikalovbrudd vært synkende, mens andelen blant de eldre aldersgruppene har vært stabil eller økende. Antallet straffereaksjoner var i 2007 det nest høyeste noen gang. Denne forbrytelsesgruppen var da årsak til flest straffereaksjoner; narkotika var hovedlovbruddet i hele 41 prosent av alle straffereaksjoner i forbrytelsessaker. Tilsvarende var 25 prosent av straffereaksjonene ilagt for vinningsforbrytelser og 17 prosent for voldsforbrytelser (Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner, Stene og Thorsen 2007).

61 prosent av alle siktelsener for forbrytelser ble i 2005 gitt til de 15 600 narkotikasiktede, og andelen var 70 prosent blant de siktede som var i 20-årene. Langt over halvparten av siktelsene var for narkotikalovbrudd, og nesten halvparten av de narkotikasiktede var kun tatt for narkotikalovbrudd. Den resterende gruppen av narkotikasiktede hadde mottatt 39 prosent av alle siktelsene for andre forbrytelser (Stene 2008).

I tillegg vet vi at mange lovbrudd – spesielt blant de yngste – skjer i forbindelse med bruk av alkohol (jamfør Stene og Thorsen 2007). Rusmidler har med andre ord en svært sentral plass i det norske kriminalitetsbildet, og utviklingen for narkotikalovbrudd har bidratt til at rusproblematikk i stor grad preger dagens rettssystem – og på en annen måte enn tidligere.

Figur 6. Lovbrudd anmeldt, etter type fornærmet og lovbruddsgruppe. 2008. Antall lovbrudd i 1 000

¹ Inneholder også økonomisk-, seksual-, miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet.

Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

Lovbrudd og ofre i dag

I alt 15 prosent av den voksne befolkningen oppga i Levekårsundersøkelsen 2007 at de var blitt utsatt for minst ett tilfelle av vold, trusler, tyveri eller skadeverk i løpet av de siste tolv månedene (se figur 5). I tillegg viser andre undersøkelser at hvert femte foretak som har mer enn fem ansatte, årlig blir utsatt for ett eller flere tilfeller av økonomisk kriminalitet (Ellingsen og Sky 2005).

For at omfanget av ofre skal bli fullstendig, må vi også ta med ofre blant barn, de minste foretakene og andre grupper som faller utenfor disse undersøkelsene. I tillegg er det andre typer lovbrudd som befolkningen, bedrifter og andre organisasjoner kan bli rammet av. Kriminalitetsbildet i Norge inneholder også svært mange lovbrudd som ikke nødvendigvis påfører andre en direkte offeropplevelse.

I 2008 registrerte politiet 386 000 lovbrudd. Politianmeldelsene i løpet av dette året viser at 48 prosent av disse er registrert med en person som offer, og at 17 prosent var begått mot foretak eller andre juridiske enheter. 35 prosent var uten et registrert offer, og av disse var to tredeler narkotika- og trafikklovbrudd (se figur 6). For de mer alvorlige tilfellene, forbrytelsene, er 63 prosent av alle anmeldelsene registrert med en person som fornærmet.

Totalt ble det i 2008 registrert 170 000 enkeltpersoner som ofre, og ut fra anmeldelsene var 3,5 prosent av den bosatte befolkningen i Norge ofre for ett eller flere lovbrudd.

Lovbruddenes geografi

Kriminalitetsbildet endrer seg ut fra hvilke geografiske områder – og hvilke typer kriminalstatistikk – man bruker. For eksempel vil en fylkesstatistikk som viser hvor de anmeldte lovbruddene har skjedd, gi et noe annet bilde av kriminaliteten enn når de samme lovbruddene fordeles etter kommune eller politidistrikt. Andre bilder vil synliggjøres hvis de samme lovbruddene grupperes i de geografiske inndelingene for sentralitet eller bostedsstrøk. Disse fremstillingene vil da igjen kunne skille seg fra tilsvarende oversikter som beskriver hvor ofrene eller gjerningspersonene bor.

I dag brukes en del forskjellige regionale standarder i kriminalstatistikkene (se tekstboks om geografiske fordelinger), og i enkeltstående analyseprosjekt er det brukt ytterligere versjoner for å måle geografiske variasjoner (blant andre Haslund 2004 og Skarðhamar 2006 og 2007). De ulike måtene å beskrive de regionale fordelingene av kriminaliteten, og de involverte personene, synliggjør forskjellige sammenhenger. De aller fleste kriminalstatistikkene viser imidlertid at den registrerte kriminaliteten fordeler seg noe ulikt i landet – både når det gjelder omfang, type lovbrudd, samt hvor ofre og lovbruytere bor.

Mest i Oslo, men ikke alle typer kriminalitet

Oslo er det fylket der det er registrert klart flest lovbrudd, både i antall og når vi tar hensyn til innbyggertallet. Hvert femte anmeldte lovbrudd skjer i Oslo, til tross for at kun drøyt en av ti er bosatt der – og i 2008 ble det anmeldt 148 lovbrudd per 1 000 innbyggere i Oslo. Det er tre ganger så mange som i Sogn og Fjordane eller Møre og Romsdal, som er fylkene med minst registrert

kriminalitet. Ser vi hele landet samlet, ble 80 lovbrudd per 1 000 innbyggere anmeldt.

Hvilke typer lovbrudd som anmeldes, varierer imidlertid en del mellom ulike steder i landet. Det totalt sett høye antallet lovbrudd som blir begått i Oslo, har sterk sammenheng med det store omfanget av vinningslovbrudd. Sett i forhold til innbyggertallet er det i de siste årene anmeldt flest narkotikaforbrytelser i Vestfold, voldslovbrudd i Finnmark, og trafikforseelser i Telemark (se figur 7).

Flere folk – enda flere tyverier

Mer enn hvert fjerde anmeldte tyveri i Norge er begått i Oslo. Relativt til befolkningsmengden hadde hovedstaden ut fra denne statistikken nesten åtte ganger mer vinningskriminalitet enn Sogn og Fjordane (se figur 7). Også statistikkene over bostedsfylkene til personofre for vinningslovbrudd viser betydelige forskjeller i de ulike delene av landet, selv om de da er noe mindre. Andelen av befolkningen i Oslo som årlig anmelder å ha vært utsatt for tyveri og annen vinningskriminalitet, er fire ganger større enn den tilsvarende andelen i Sogn og Fjordane (Ofre for lovbrudd anmeldt 2008).

I levekårsundersøkelsene finner vi at risikoen for å bli bestjålet øker med størrelsen på bostedsstrøket til offeret. I 2007 var det drøyt 5 prosent av alle bosatte i de mest spredtbygde strøkene som hadde blitt ofre for ett eller flere tyverier i løpet av det siste året. Den tilsvarende andelen i de mest tettbygde områdene, i bostedsstrøk med mer enn 100 000 innbyggere, var nesten 14 prosent (Levekårsundersøkelsene).

Grupperer vi gjerningskommunene etter befolkningsemenge, øker den anmeldte vinningskriminaliteten med kommunesørrelsen. Ifølge sammenlånne data over anmeldelsene til politiet i perioden 2005-2008 (se tekstboks om prosjekt) skjer det tre og en halv ganger så mange vinningslovbrudd i de største kommunene, sammenliknet med de minst befolkede kommunene (se figur 8).

Fra tidligere og mer detaljerte undersøkelser av tyverienes gjerningssted vet vi at denne statistiske sammenhengen har noen klare unntak, men det er da som regel snakk om steder med svært mange besøkende. Enkelte turistkommuner og sentrumskjernene i de største byene har langt høyere tyveritall sammenliknet med andre små kommuner eller andre bydeler (jamfør Styrings- og informasjonshjulet 2008).

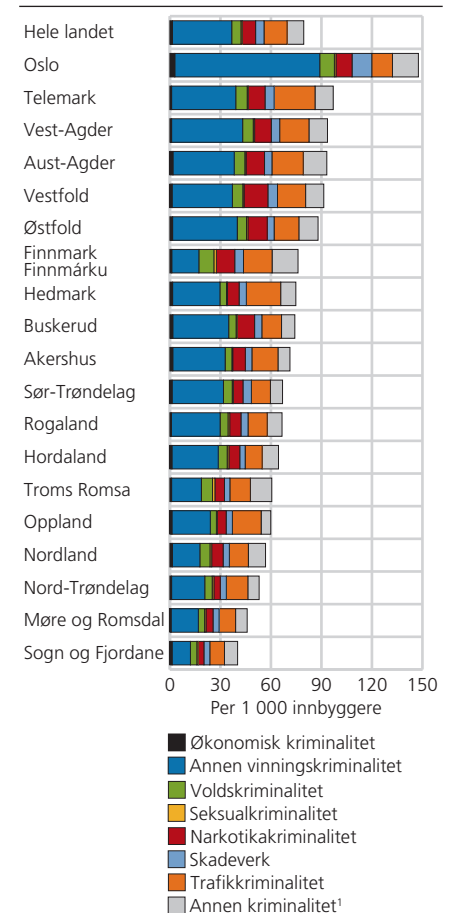
Statistikk over bosted til personofrene for vinningskriminalitet (som ikke inkluderer anmeldelser med foretak eller uoppgift offer) viser tilsvarende sammenheng – at andelen tyveriofre øker med kommunenes befolkningsstørrelse. I de mest befolkede kommunene ble tilsvarende 3,5 prosent av befolkningen ofre for ett eller flere vinningslovbrudd, som er dobbelt så stor andel som i kommuner med mindre enn 10 000 innbyggere (se figur 8).

SSBs kriminalstatistikker med geografiske fordelinger

Statistikkene over anmeldte lovbrudd, etterforskede lovbrudd og straffereaksjoner har tabeller for lovbruddets **gjerningssted (fylke)**. I tillegg er det publisert tabeller over lovbruddets **gjerningssted på kommunenivå** for utvalgte typer anmeldte lovbrudd i Styrings- og informasjonshjulet. Statistikkene over anmeldte lovbrudd og etterforskede lovbrudd er også fordelt etter hvilke **politidistrikt (eier)** som har ansvaret for oppfølgingen av saken. Både ofrene for de anmeldte lovbruddene, siktede (i statistikken over etterforskede lovbrudd) og straffede (i statistikken over straffereaksjoner) er fordelt etter personens **bosted (fylke)**. Også personofrene som er kartlagt i levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, fordeles geografisk ut fra bosted, da etter **bostedsstrøk og landsdel**.

Disse regionale statistikkene har på ulikt vis som mål å beskrive noen hovedtrekk ved de ulike fenomenenes fordeling i landet. De årlige kriminalstatistikkene gir imidlertid ikke muligheter for detaljerte analyser av fordelinger eller utviklingstrekk. Når SSB har sett nærmere på avgrensede sider ved kriminalitetsbildet, er det i noen tilfeller gjort spesielle geografiske utvalg (for eksempler, se boks 6.2. i Thorsen, Lid og Stene 2009).

Figur 7. Lovbrudd anmeldt, etter fylke til gjerningssted og lovbruddsgruppe. 2008. Per 1 000 innbyggere

¹ Inkludert miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet. Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Anmeldte lovbrudd og ofre etter nye regionale fordelinger

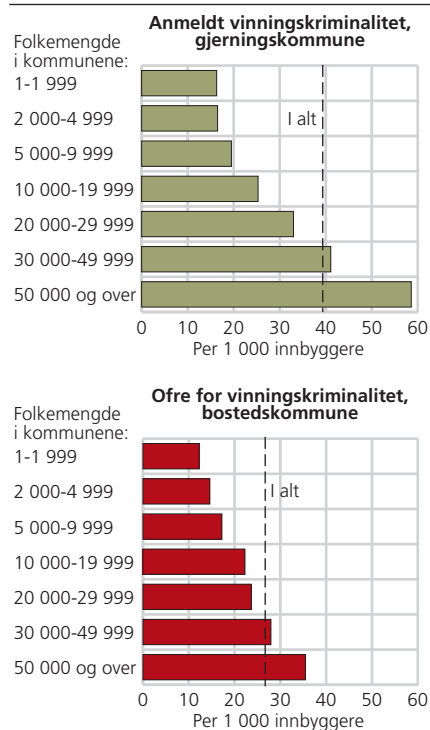
SSB har på oppdrag fra Justisdepartementet undersøkt ulike mål for regionale fordelinger i ulike statistikker. Vi presenterer her de første resultatene fra prosjektet, som er avgrenset til en analyse av anmeldelsene og personofrene innenfor lovbruddsgruppene annen vinningskriminalitet og voldskriminalitet.

Av de etablerte regionale standardene (se SSB-standard) ble kommunestørrelse og sentralitet testet ut på et utvidet datagrunnlag, hvor fire årganger (2005-2008) av anmeldte lovbrudd og ofre for lovbrudd anmeldt er sammenslått. Dette for å analysere årlige variasjoner innenfor de ulike geografiske mål og typer statistikker, og for å kunne analysere regionale sammenhenger for flere spesifiserte lovbruddstyper. For gruppering av kommunene er 2008-versjoner av standardene for regioner, med tilhørende befolkningstall per 1. januar 2008, brukt. For beregningene av de relative kriminalstatistikkene er folkemengden 1. januar i de fire årene slått sammen, slik at verdiene per 1 000 innbyggere tilsier et årlig gjennomsnitt i perioden.

Både ut fra levekårsundersøkelsene og disse forskjellige anmeldelsesstatistikene ser vi med andre ord en sammenheng mellom omfanget av tyverier og hvor tett folk bor. Det er i de mest befolkede kommunene og største tettstedene at flest vinningslovbrudd begås – og det er de som bor i disse kommunene som er mest utsatt.

I tillegg ser vi, både ut fra statistikkene som fordeler etter fylke og etter kommunestørrelse, at forskjellene mellom de minste stedene og de største byene er langt større i statistikkene over gjerningsstedene enn i statistikkene over hvor ofrene bor. Som vi skal se, har dette sammenheng med at langt fra alle tyveriofre blir utsatt der de bor – og at dette er ulikt ut fra hvilken type kommune man bor i.

Figur 8. **Anmeldt vinningskriminalitet, etter folkemengde i gjerningskommune.¹ Personoffer for vinningskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune.² Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere**

¹ Årlig gjennomsnitt: N = 183 863, utland (eller uoppgitt kommune) = 7 776.

² Årlig gjennomsnitt: N = 123 464, utland (eller uoppgitt kommune) = 2 165.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Offre for tyveri hjemme, eller på tur?

Det er mange ulike typer tyverier. En del av dem kan kun skje der man bor, for eksempel tyveri fra bolig eller oppgang. Andre typer tyveri, for eksempel lommetyverier og ran, skjer der vi til enhver tid befinner oss.

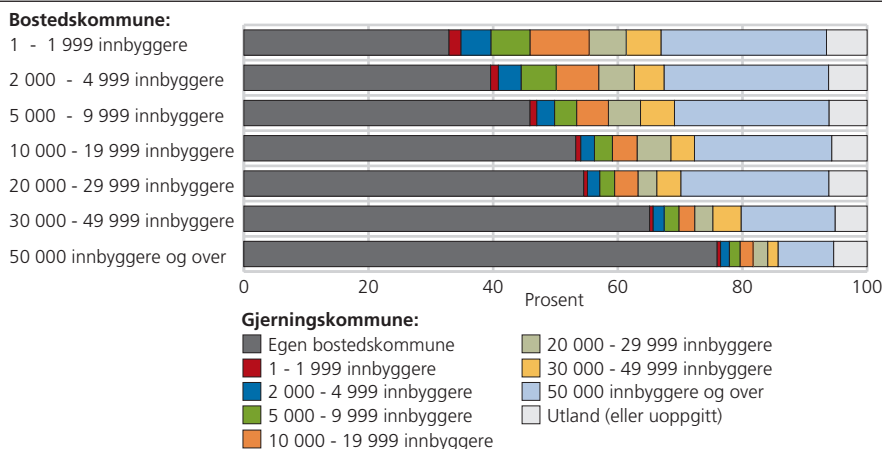
Av alle personofre for vinningskriminalitet er 37 prosent blitt utsatt et annet sted enn i sin bostedskommune. Denne andelen er imidlertid svært ulik for tyveriofre som bor i små kommuner, sammenliknet med dem som bor i større kommuner. Av ofrene som er bosatt i de mest befolkede kommunene, blir hvert fjerde offer utsatt for tyveri utenfor hjemstedskommunen. Denne andelen øker med minkende kommunestørrelse – ned til de minst befolkede kommunene, hvor hele to tredeler av alle ofrene er utsatt for tyveri et annet sted enn der de bor. Mange av disse blir frastjålet ting når de er i en av de 13 største norske kommunene, og dette har skjedd med om lag hvert fjerde tyverioffer fra kommuner med mindre enn 30 000 innbyggere (se figur 9).

Vinningskriminalitet har med andre ord en tydelig sammenheng med størrelsen på steder, og en betydelig andel av personofrene for tyveri er frastjålet ting når de oppholder seg i en av de største byene. Samlet sett var 53 prosent av alle personofre for vinningslovbrudd blitt utsatt i en av de tretten største kommunene i Norge. Men selv om en del utsettes for tyveri når de er på reise i Oslo eller andre større byer, er det først og fremst byfolk som utsettes i de største norske byene – og da som oftest i sin egen hjemby.

Mest vold i byer, og byfolk mest utsatt

Det er også en klar sammenheng mellom hvor vold skjer og innbyggertallet i kommunen. Sett i forhold til befolkningen øker antall voldslovbrudd etter kommunestørrelsen. De samme trekkene finner vi i statistikkene som viser

Figur 9. Personoffer for vinningskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune og gjerningskommune.¹ 2005-2008. Prosent i egen bostedskommune og annen gjerningskommune

¹ Årlig gjennomsnitt: N = 123 464, utland (eller uoppgitt kommune) = 2 165.
Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

voldsofrenes bosted, men her er det relativt sett noen flere ofre i de fjerde største enn i de tredje største kommunene (se figur 10).

Det er også verdt å merke seg at forskjellen mellom de minst og de mest befolkede kommunene er betraktelig mindre når vi ser på hvor voldsofrene bor, enn hvor voldshendelsene skjer. I de 13 største kommunene i landet, de med mer enn 50 000 innbyggere, skjer det mer enn dobbelt så mange voldslovbrudd som i de minst befolkede kommunene. Som det fremgår av figur 10, er forskjellene mellom bostedskommunene til voldsofrene langt mindre.

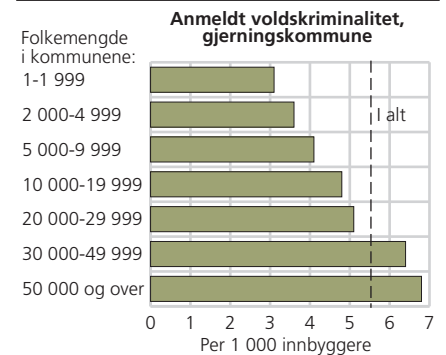
Ifølge sammenslåtte data over anmeldelsene til politiet i perioden 2005-2008 hadde 44 prosent av alle voldslovbrudd gjerningssted, og 40 prosent av alle voldsofrene bosted, i de 13 største kommunene. Dette til tross for at kun 35 prosent av befolkningen er bosatt i disse kommunene. Med andre ord er det relativt sett mange av voldslovbruddene som skjer i, og mange av voldsofrene som bor i, de største byene.

Lavt voldsnivå i bynære strøk

Grupperer vi kommunene etter sentralitet (se figur 11) finner vi noen av de samme trekkene ved voldskriminalitetens fordeling som når vi grupperer etter kommunenes innbyggertall (jamfør figur 10). De minst sentrale kommunene har lavere voldsnivå enn de mest sentrale. Det er også slik at forskjellene mellom de ulike typer av kommuner er mindre når vi ser på voldsofrenes bosted, enn når vi ser på hvor voldshendelsene skjer.

Når vi benytter den mest detaljerte versjonen av SSBs standard for sentralitet (se tekstboks), er det i enda tydeligere grad størst konsentrasjon av voldsproblematikk i landsdelssentrene. Vi finner imidlertid ikke en lineær sammenheng mellom omfanget av vold og sentralitet, i motsetning til i statistikken fordelt etter kommunestørrelse. I mindre sentrale kommuner med lang reisetid til landsdelssentrene (sentralitetsnivå 11) er det relativt mange voldslovbrudd og bosatte voldsofre. På den annen side er det få anmeldte lovbrudd som har funnet sted i kommuner som ligger nærmest landsdelssentrene (sentralitetsnivå 32). Disse kommunene med nest høyest sentralitetsnivå har også relativt få voldsofre blant sine innbyggere.

Figur 10. Anmeldt voldskriminalitet, etter folkemengde i gjerningskommune.¹ Personoffer for voldskriminalitet, etter folkemengde i bostedskommune.² Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere

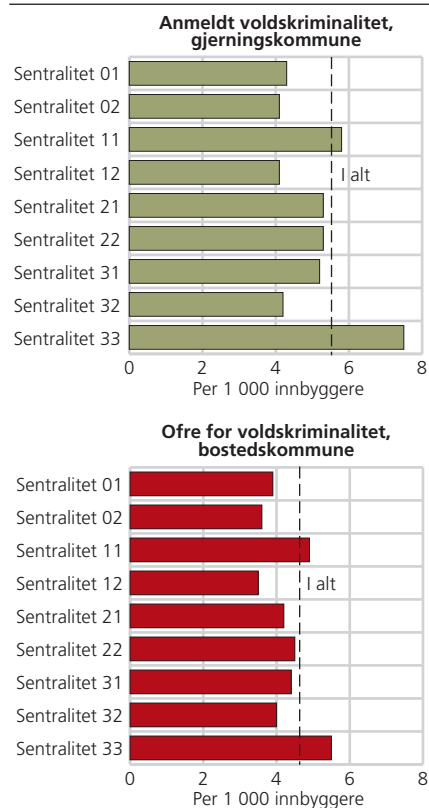
¹ Årlig gjennomsnitt: N = 25 643, utland (eller uoppgitt kommune) = 162.

² Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. Anmeldt voldskriminalitet, etter sentralitet til gjerningskommune.¹ Personoffer for voldskriminalitet, etter sentralitet til bostedskommune.² Årlige gjennomsnitt 2005-2008. Per 1 000 innbyggere

¹ Årlig gjennomsnitt: N = 25 643, utland (eller uoppgitt kommune) = 162.

² Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

Sentralitet, to versjoner av standarden

I den mest brukte versjonen av standard for sentralitet er alle landets kommuner delt i fire grupper: mest sentralt (3), noe sentralt (2) mindre sentralt (1) og minst sentralt (0).

Her anvender vi 9-delt versjon, som deler de mest sentrale (nivå 3) inn i ytterligere tre undergrupper, og hver av de andre (nivå 0-2) i to undergrupper:

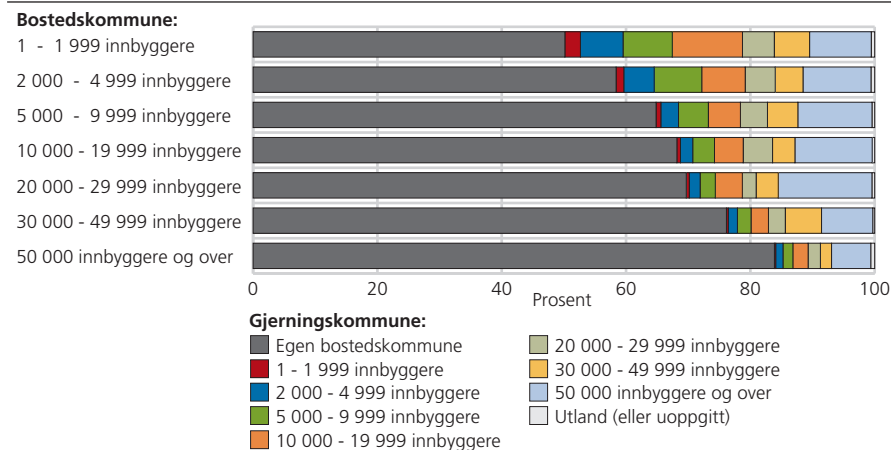
Landsdelssettene – det vil si Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Tromsø – har høyest nivå (33, det vil si tredje undergruppe av det mest sentrale nivå 3). De nærmeste kommunene er gradert ut fra reisetiden til sentrum av et landsdelsseter. De som ligger innenfor 35 minutter (for Oslo 45 minutter) har høyere sentralitetsnivå (32) enn de som har 36-75 minutters (for Oslo 46-90 minutters) reisetid (31). Hvert av sentralitetsnivåene 0-2 er videre gradert ut fra om reisetiden er mer eller mindre enn 2,5 time (for Oslo 3 timer) til sentrum i det nærmeste landsdelsseteret (se SSB-standard).

De fleste utsatt for vold på hjemstedet

Ut fra de enkelte statistikkene vet vi ikke så mye om sammenhengen mellom hvor voldsofrene bor og stedet de blir utsatt for vold. Vi har imidlertid sett, både ut fra kommunenes størrelse og sentralitet, at forskjellene er mindre når vi ser på hvor ofrene bor, enn når vi ser på hvor vold skjer. I de nye analysene om geografisk fordeling har vi, som for vinningskriminalitet (jmfør tidligere), undersøkt sammenhengen mellom kommunestørrelse og hvor ofrene blir utsatt for vold.

Generelt sett blir de fleste voldsofrene i Norge utsatt på hjemstedet. Nesten tre av fire voldsofre anmelder å ha vært utsatt for vold eller trusler i den kommunen de bor. Som figur 12 viser, er det også en klar sammenheng mellom kommunestørrelse og hvor voldsofrene blir utsatt. Jo mer befolket kommunen er, jo flere av ofrene blir utsatt for voldshendelser i sin bostedskommune. I de største kommunene har 84 prosent av voldsofrene blitt utsatt for vold på hjemstedet, mens andelen i de minste kommunene er 50 prosent. Personer

Figur 12. Personoffer for voldskriminalitet, etter folkeemngde i bostedskommune og gjerningskommune.¹ 2005-2008. Prosent i egen bostedskommune og annen gjerningskommune

¹ Årlig gjennomsnitt: N = 21 405, utland (eller uoppgitt kommune) = 292.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt, spesialkjøring, Statistisk sentralbyrå.

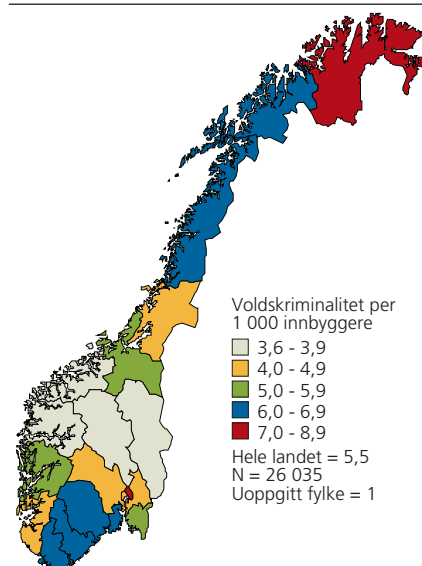
som opplever vold utenfor hjemstedskommunen, blir som oftest utsatt i kommuner som er like store som – eller større enn – den kommunen de bor i.

Vi har også sett på utsatthet i og utenfor bostedskommunene etter sentralitet. Ser vi bort fra de mest sentrale områdene (sentralitetsnivå 32 og 33), er andel ofre utsatt for vold på hjemstedet omkring 70 prosent. Andelen utsatt på hjemstedet er klart høyest i landsdelssentrene, nesten 90 prosent, mens andelen er lavest i de nærmeste kommunene til landsdelssentrene, 60 prosent. En stor del av ofrene som er bosatt i de aller nærmeste kommunene til landsdelssentrene, utsettes altså for vold andre steder enn der de bor, og nesten hvert femte voldsoffer i disse kommunene blir utsatt i landsdelssentrene.

Vold er ikke kun et urbant problem

I de årlige kriminalstatistikkene fordeles lovbrudd og ofre etter fylkene, og fylkeskartet med voldskriminalitet etter gjerningssted viser at omfanget fordeler seg ulikt i forskjellige deler av landet (se figur 13). Anmeldelsesstatistikken viser blant annet at Finnmark og Oslo er de gjerningsfylkene, relativt til folke­mengden, som i alle år har hatt mest voldskriminalitet. Dette gjelder også for hvor ofrene for disse lovbruddene bor, men da skiller finnmarkingene – både menn og kvinner – seg i større grad ut som de mest utsatte for vold og trusler (Ofre for lovbrudd anmeldt).

Figur 13. **Anmeldt voldskriminalitet, etter gjerningsfylke. 2008. Per 1 000 innbyggere**

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Kriminalitet og rettsvesen

Artikkelen bygger på statistikker og analyser av kriminalitet og rettsvesen som finnes på <http://www.ssb.no/kriminalitet/>

Referanser

Anmeldte lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudda/>, Statistisk sentralbyrå.

Ellingsen, Dag og Vibeke Sky (2005): *Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet*, Rapport 2005/14, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200514/

Etterforskede lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/>, Statistisk sentralbyrå.

Fengslinger, <http://www.ssb.no/kriminalitet/fengsling/>, Statistisk sentralbyrå.

Haslund, Ulla (2004): *Kriminalitet – «Straffede innvandrere»*, i Østby, Lars (red.): *Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår*, Notater 2004/66, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200466/notat_200466.pdf

Historisk statistikk 1994, NOS C 188, Statistisk sentralbyrå.

Kripos (2009): *Oversikt over drap i 2008, Drapsstatistikken 1999-2008*, Kripos.

Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/>, Statistisk sentralbyrå.

Ofre for lovbrudd anmeldt, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbruddo/>

Skarðhamar, Torbjørn (2007): «Oppvekstkår og registert kriminalitet», i Norman, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/sa_ungdoms_levekar/sa93/kap7.pdf

Skarðhamar, Torbjørn (2006): *Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere. En analyse av fødselskullet 1977*, Notater 2006/33, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/notat_200633/notat_200633.pdf

SSB-standard: Database for standardklassifikasjoner, <http://www3.ssb.no/stabas/>, Statistisk sentralbyrå

Stene, Reid J. (2008): *Narkotikasiktedes lovbrudd preger rettssystemet, Samfunnsspeilet 1*, 2008, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200801/03/art-2008-02-15-03.html>

Stene, Reid J. og Lotte Rustad Thorsen (2007): «Ungdomskriminalitet og straff i endring», i Norman, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/sa_ungdoms_levekar/sa93/kap6.pdf

Straffereaksjoner, <http://www.ssb.no/kriminalitet/straff/>, Statistisk sentralbyrå.

Styrings- og informasjonshjulet, <http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/>, Statistisk sentralbyrå.

Thorsen, Lotte Rustad, Stian Lid og Reid J. Stene (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, Statistiske analyser 110, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/sa_krim/sa110/main.html

Detaljerte kommunestatistikker viser at det skjer vel så mye vold i en del mindre kommuner, spesielt i nord, som i byene (jamfør Styrings- og informasjonshjulet 2008). Når vi her har delt landets kommuner ut fra sentralitet, er det en del mindre sentrale kommuner som har vel så stor eller større voldsproblematikk enn de fleste av de mer sentrale områdene. Dette har da delvis sammenheng med at en del av de nordlige kommunene med relativt høyt voldsnivå inngår i denne sentralitetsgruppen.

Ved å bruke det mest detaljerte sentralitetsmålet fikk vi også frem at det blant de mest sentrale kommunene, de som ligger nærmest landsdelssentrene, er relativt få voldsofre. Når de først utsettes, blir de også i større grad enn andre utsatt utenfor hjemstedet, og da spesielt i landsdelssentrene. I sum skjer det med andre ord få voldshendelser i disse bynære kommunene, og de er slik sett på nivå med de aller minst sentrale strøk i Norge.

Vi har sett at det er en statistisk sammenheng mellom utbredelsen av vold, og hvor mange som bor på et sted, og samlet sett ser det ut til å være størst voldsproblematikk i de største byene.

Bruker vi forskjellige geografiske inndelinger på de ulike kriminalstatistikene, får vi imidlertid frem noen ulike bilder av hvordan volds-kriminaliteten fordeler seg. Det blir da klart at vi ikke helt entydig kan si at vold øker med befolkningensmengde, og i enda mindre grad ut fra hvor nært man bor i forhold til en by.

Vi har også sett at de fleste blir utsatt for vold i sin hjemkommune, og dette gjelder mest for dem som bor i byene. Blant alle som blir voldsofre utenfor sin egen kommune, blir mer enn halvparten utsatt andre steder enn i de aller største byene. Samlet sett ble 73 prosent av alle voldsofre utsatt i sin egen kommune, mens 44 prosent er utsatt i en av de 13 største kommunene. Disse statistikkene viser med andre ord at det i noen sammenhenger kan være vel så fruktbart å forstå vold som et hjemsteds- eller landsdelsproblem – som et urbant problem.

